

AZ IGAZI WERBŐCZY

HALÁLÁNAK 400. ÉVFORDULÓJÁN

ÍRTA

DR RÁCZ GYÖRGY

BUDAPEST
STEPHANEUM NYOMDA
1941

ELŐSZÓ.

Az Úr 1541. esztendejében egy koraőszi napon a török megszállta Budán végezte be viszontagságos életét, utolsó lehelletéig fátumát, az Igazságot keresve és követve, Werbőczy István, minden idők legnagyobb magyar törvénytudósa és jogalkotója.

Werbőczy nemcsak a magyar jogászipolitikus első megjelenítése, hanem a legmélyebb hatású magyar szellemek egyike. Nincs államférfi, akit a nemzet oly csodálata övezett volna, mint őt. A nemesi nemzet háromszáz éven át magasztalta és bálványozta, életművét: a Hármaskönyvet szent könyvként tisztelte. Tekintélye a jogi, a politikai és a társadalmi életben megtámadhatatlan volt. A modern korban csupa kritika, vád és ócsárlás Werbőczyvel szemben. Aki a régi Magyarországot kárhoztatta, a nemzet hagyománytiszteletét gúnyolta, elfogult támadásait Werbőczy ellen irányította, mint a haladásellenes, maradi gondolkodás főképviselője, a társadalmi elnyomás jogászi tudakosa ellen. Hasonló vádakkal az utóbbi években is találkozunk, tudományos és kevésbé tudományos formában. De elhomályosíthatja-e mindez azt a páratlanul álló tényt, hogy egy nemzet vezetőrétege büszkén nevezte magát egy jogászról «Populus Werbőczy anus»-nak, mert benne látta a maga lelki alkatának egyik tiszta képét és halhatatlan művében nemzeti önvédelmének legfőbb szellemi fegyverét.

Werbőczy jelentőségéről és életművéről a köz-

felfogásban túlnyomórészt egyoldalú, sőt téves kép él. A 400 éves jubileum megünneplésével nemcsak Werbőczy emlékének tartozunk, hanem az több vonatkozásban hasznos tanulságok levonására is alkalmas. Jól tudjuk ugyan, hogy Werbőczy történelmi érdemeinek elismerése a szociális radikalizmus képviselői szemében, immár évtizedek óta, retrográd cselekedetnek, avult konzervativizmusnak minősül. Miután azonban meggyőződésünk szerint sem a divatjamúlt, sem a «korszerű» szociális állásfoglalást nem tekintjük egyedül döntőnek, hanem a nemzet alkotmányos fennmaradásának, szellemi függetlenségének időtlen céljait, — Werbőczy kultuszának élesztését, a jogásznemzeti öntudat őrzését, ma sem tartjuk feleslegesnek és méltatlan feladatnak.

Ez igénytelen füzet természetesen nem kívánja a magyar jogtudomány Werbőczy iránti mulasztását pótolni, csupán megkísérli 400 év távlatából «az igazi Werbőczy» alakját tárgyilagosan megrajzolni. Nem igyekszik őt is divatos módon »értékelni«, hanem egyszerűen a nemzet eredeti értékelését — helyes mértékkel — visszaállítani, valamint a Hármas-könyv évszázados hatásának — ezideig hiányzó — történelempolitikai magyarázatát adni. jogászellenes, sőt jog-ellenes hajlandóságú korunkban, egy új materializmus fenyegető kibontakozásakor, talán nem időszerűtlen a jogeszme politikai jelentőségét, a magyar jogászi szemlélet ériékét a régmúlt századokban lemérni.

1941, Mindenszentek ünnepén.

R. Gy.

A magyar rádió Werbőczy halálának évfordulójáról 1941. szept. 24-én tartott előadásommal emlékezett meg, melynek szövege «A négy százéves Werbőczy» címmel a Nemzeti Újság szept. 27.-i számában jelent meg.

I. Werbőczy életrajza izgalmas regény, méltó a magyar Balzac, Kemény Zsigmond tollára. Erős, életigenlő, színes egyéniség, akinek tragikus élet-pályája az emelkedések és bukások sorozata. Igazságos Mátyás udvarában kezdi mint bíró, egykoron az ország nádora, végül 80 éves korában 6 arany napidíjért, mint a budai rabmagyarok kádija fejezi be életét. Mindent a maga szellemi kiválóságának köszönhetett, egyike az első világi férfiakkal, akiket egyedül tehetségük emelt a legmagasabb állami méltóságokba. Werbőczy alulról jött, szerény ugoesamegyei kisnemes famíliából származott. Karrierjében nem segítette családjának előkelősége, vagyona vagy udvari nexusa. Egyéniségének ezt a demokratikus vonását szeretik elhallgatni azok, akik benne mindenáron a nagyhatalmú, jobbágyelnyomó főurat akarják látni.

Születése helyéről és idejéről, ifjúságáról szinte alig vannak hiteles adataink. Tanulmányait — nyilván anyagiak híján — itthon végezte, talán a pozsonyi Istropolitana Academián; külföldi híres univerzitást, mint akkortájt szokásos volt, aligha látogatott, nevét egyetlen itáliai vagy német egyetem anyakönyvében sem találjuk. Mély kultúráját, kortársait bámulatba ejtő műveltségét saját szorgalmának, önnevelésének köszönhetette. Pályáját a kir. kancelláriánál kezdte, ahol a királyi adomány- és kiváltságlevelek szerkesztése volt reábízva. Majd Curiae Regiae nótárius lett és

éveken át a peres ügyek intézésével foglalkozva, szerezte meg ítélkezési praxisát és nagy jogi tudását.

1502-ben végre országbírói ítélőmesterré nevezik ki s ebben a bírói állásában nemcsak az igazságszolgáltatásra nyer befolyást, hanem szerepe az országgyűléseken is nő. Már a megelőző években szoros kapcsolatba került a köznemesi párt vezető tagjaival, nem volt titok, hogy a fiatal Werbőczy a párt jogi tanácsadója. Így a XV. század utolsó évtizedének több fontos törvényalkotása elárulja Werbőczy keznyomát. Az országgyűléseken eleinte a jegyzői tisztelet töltötte be és egy negyedszázadon át az országgyűlési végzemények, a királyhoz intézett feliratok szövegének szerkesztése az ő feladata. A szakember így mindinkább politikussá is lesz, mint kiváló szónok belesodródik kora pártküzdelseibe és alig néhány év alatt az udvari, főnemesi párttal viaskodó Szapolyai-párt szellemi vezére lesz.

Werbőczy minden erejével a köznemesség alkotmányos hegemoniájáért és a nemzeti királyság visszaállításáért harcolt. Az 1505.-i rákosi országgyűlésen ő készítette elő és fogalmazta meg azt az okiratot, mely kimondotta, hogy Ulászló király utódjává, ha fiúörökös nélkül halna meg, ne idegen, hanem magyar választassák, mivelhogy «az ország legtöbb kárt, legnagyobb pusztulást és veszedelmet akkor állott ki, amikor nem a saját fiai, hanem idegen nemzetiségű urak kormányozták». A nemzet királyválasztói jogának ilyen meghatározása Werbőczy első nagyszabású politikai akciójának eredménye. A köznemesség országszerte ünnepelte Werbőczyt, bálványozta a ragyogó orátort, mint a nemzet ősi szabadságának bátor hirdetőjét. Szolgálatai jutalmául az országgyűlés

minden jobbágytelekre 2 dénárnyi adót vetett ki és ennek jövedelmét Werbőczynek ajánlotta fel, történelmünkben egyedülálló nemzeti jutalomként.

A következő évek a király és a nemzet közti politikai egyezkedésekben telnek, a küzdelem a Mátyás halála után újból uralomra törő olygarchia és az alkotmányos egyenjogúságot követelő köznemesség között mind élesebbé válik. A közelről fenyegető török áradat elleni önvédelmet elhomályosítja a nagybirtokos főnemesség és a demokratikusabb alkotmányért küzdő köznemesi párt élet-halál küzdelme. Werbőczy lenyűgöző szónoki erejével és minden jogászai tudásával a köznemesség jogait védelmezi, nem ismerve fel, hogy pártja mögött a Szapolyaiak hatalomra vágyó törekvései, az alkotmányos jogeszmék háttérben önző érdekek és prestigekérdések állanak.

Werbőczy tekintélye az országban fokozatosan emelkedik, szellemi vezérséget nemcsak pártja, de a király is méltányolja. 1517-ben királyi személy-nökké nevezik ki; ugyanekkor jelenik meg Hármaskönyve. Diplomáciai kiküldetésekkel bízzák meg Velencébe, a Szentszékhez, a wormszi (1521) és a nürnbergi (1522) birodalmi gyűlésre, mindegyik a török elleni segély megadását és a közös európai fellépést sürgetve. Nem Werbőczy diplomáciai ügyességén múlt, hogy sem Velencétől, sem a császártól és a birodalmi rendektől tényleges segítséget nem kap, üres ígéretekkel és szónoki babérokkal tér vissza hazájába. Werbőczy felismerte a keleti veszedelem ijesztő nagyságát, kiábrándult a nyugati szövetségesből, fájdalommal látta az udvar idegen urainak közönyét.

1524-ben, miután a végvárak sorra elestek, Werbőczy a köznemesség küldöttsége élén 11. Lajos király elé járul, azonnali cselekvést sürgetve az

ország megvédelmezésére, nyíltan kimondván: «Felsőged Magyarországon kívül más országokon is uralkodik, veszedelem idején van hová elvonulnia, de a mi sorsunk hazánk sorsától elválaszthatatlan». Az országgyűlésen gyűjtő hatású szónoklatokban ostromozza a főurak visszaéléseit, a király tehetetlenségét, vázolja a haza szomorú sorsát és mintegy előre látva a bekövetkező katasztrófát, egységre szólítja fel a nemzetet s felhívja az országgyűlést, hogy a végső veszedelemben önmaga határozzon sorsa felett, mert «a magyarnak csak egy hazája van».

A köznemesi párt, hatalmának teljében, 1525 július 4-én a hatvani országgyűlésen a letett Báthory nádor helyébe az ország legnépszerűbb emberét, Werbőczyt, a jogtudóst és egyszerű köznemest, közfelkiáltással az ország nádorává választja. Egy egykorú emlékirat szerint így vélekedvén : «Kit tehetnének vagy választhatnának jobbat, kegyelmesbbet, igazabbat és vigyázóbbat, kinek az ország romlása inkább fájna és ki inkább tudná az ország szabadságát és törvényét, mint Werbőczy uramat ökegyelmét? Minek olyat választani, akinek még tanulni kell, nem jobb olyant, aki mindent tud és mást is taníthat? Válasszunk valaha a mi tagunkból is, ne csak mind az régi úr nemzetből nádorispánt, olyant, kinek fájjon a szegény nemes nép nyomorúsága». Werbőczy könnyezve vonakodik elfogadni az ország első zászlósurának méltóságát, mentegetődzése arra mutat, hogy bensejében érezte, hogy inkább az ékes szó, mint a határozott cselekvés embere, inkább elmélkedő tudós, mint erélyes államférfi. A nemesség azonban ragaszkodott választásához, melyet a király is megerősített és Werbőczyt fel eskette.

Hivatalos irataiban ezután magát «Magyarország nádora és szolgájának» (Regni Hungariorum Palatinus et servus) titulálta, igyekezett méltón betölteni magas állását. Továbbra is megőrzi hivatalnoki életstílusát, az ügyeket szereti személyesen intézni. Nagyobb ügyekben, mint nádor, személyesen bíraskodik, így a kor egyik legnagyobb perében is, mely az óriási Újlaki-örökségért folyt. A pert Szapolyai első fokon már megnyerte, amidőn az 1526. év elején Werbőczy a koronának ítéli meg a hatalmas örökséget. Abszolút pártatlanságának bizonyítéka ez, volt ereje a saját pártjának mindenható vezére ellen dönteni, mert mint bíró nem ismert mást, csak az igazságot és a törvény tiszteletét.

A következmények nem maradtak el, Werbőczy egyedül állott a Báthory nádor letétele miatt bosszút esküdött udvari párttal szemben. A hatalmas főurak parvenunek tekintették a köznemesség által felemelt «paraszt-nádort». A bukott Báthory titkos szövetséget alakított a legbefolyásosabb urakból, a Kalandosok társulatát, melynek legfőbb célja Werbőczy elpusztítása volt. Az udvari párt aknamunkájának sikerült az ingatag köznemességet rávenni, hogy az alig tíz hónap előtt oly népszerű Werbőczyt az országgyűlés nemcsak a nádorságtól megfossza, hanem őt teljesen ártatlanul az ország ellenségének bélyegezze és távollétében a hűtlenség bűne miatt jószágvesztésre ítélje. Ki ne érezné ebben a mohácsi tragédia előtti hónapok erkölcsi fülledtségét, a nemzet vesztébe rohanását? Werbőczy bukása egybeesett a nemzet elbukásával.

Ezek után sem szűnik meg harcolni a nemzeti királyság megvalósulásáért. 1526 októberében a tokaji várban összegyülekezett kiküldöttek Wer-

bőczy indítványára királlyá jelölik Szapolyai Jánost. Werbőczy nem törődve személyi sérelmeivel, fáradhatatlanul buzgólkodik az erdélyi vajda érdekében, akit ugyanaz évben királlyá koronáztak. Werbőczy így elérte eszményét: a választott nemzeti királyságot. De mily tragikus körülmények között, mily szörnyű áron? János király tehetetlen egyénisége általános csalódást okozott, de Werbőczy mindvégig hű maradt hozzá — Ferdinánd kísértő próbálkozásai ellenére — és mint főkancellárja követte útjain. Az öreg Werbőczy nagy tekintélye megmarad, de a politikai eseményeket már mások irányítják. Késő aggkorában, a Nyugatból kiábrándulva, nehéz diplomáciai küldetéseket vállal Konstantinápolyra, elpusztíthatatlan hitével harcolva a csonka ország létéért és békéjéért. Utoljára János király halála után Fráter György megbízásából 1540 őszén vállalja a távoli út veszedelmeit, hogy a csecsemő király számára megnyerje a hatalmas szultán pártfogását. 1541 augusztus végén Buda török kézre kerül, Izabella és a királyfi Erdélybe menekül, a hódoltság korszaka kezdődik. Werbőczy ottmarad Buda várában, mint a magyar lakosságnak a török helytartó mellé rendelt főbírája. Az aggastyán továbbküzd, helytáll, a szegény rabmagyarok védelmezője. Végül is török mérreg pusztítja el és szörnyű kínok között hal meg.

II. Werbőczy István, amióta a nádorságtól megfosztották, ezt a címét tartotta meg magának: «Regni Hungariae servus», Magyarország szolgája! A köz, az ország szolgálata volt életcélja, eszményekért való küzdelem a hivatása. Alapjában mindig eszmei harcot folytatott, állhatatosan és kónokul ragaszkodott céljaihoz és eszméihez. Szalay

László a reformkor doktriner elfogultságával Werbőczyt az üres illúziók emberének tartja, aki «az elbizakodottság maszlagával tartotta jól a nemzetet». De nem mindig éles a határvonal ideálok és illúziók között. Álom volt-e Mátyás birodalmának feltámasztása, melyben ifjúságát élte és amely egész életére kiható élményt jelentett számára? Illúzió volt-e a nemzeti királyság, a nemeség és a korona kiegyenlítése, a független magyar államiság fennmaradása? Nemcsak Werbőczy, de elsősorban hanyatló korának végzete, hogy a nagy eszmék sorra illúziókká váltak, a nemzeti királyság elbukott, az ország függetlensége elveszett.

A maga tiszta eszmei harcával Werbőczy kiválik kortársai cinizmusából és elvtelenségéből. Nem volt catoï jellem, de semmivel sem volt rosszabb, mint korának, e hanyatló kornak többi vezérférfia. Idealizmusa, meggyőződéses hevülése tiszteletet érdemel. Célkitűzéseieért nyíltan küzdött, nem volt homályos, kétértelmű és fondorkodó; nem oly talányszerű egyéniség, mint például Fráter György. Nyíltsága talán gyengeség volt, amint idealizmusa is az utókor szemében néha naiv optimizmusnak tűnik. Egész egyéniségét jellemző optimizmus soha el nem hagyta, a sok csalódás meg nem torpantotta, bukások után újult erővel tovább küzd céljaiért. Verancsics érsek korabeli jellemzése szerint: «Hatalmas ékesszólású, rendkívüli tekintélyű, elmére inkább egyenes, mint ravasz és ügyes férfiú volt, az úri rendből valók közül a legjámborabb».

Középszerű politikus, de tiszta lélek, eszményekben hívó, őszinte hazafi, aki mindenkor a független magyar államiságért küzdött, hittel hirdetve, hogy egyedül a nemzetben van az ország ereje és menekvése. Fajtáját, a köznemesség szín-

magyar rétegét szerette, — néha szinte az idegen-
gyűlöletig. Mély magyarságát ellenfelei sem von-
ták soha kétségbe. Céljaiért ügyetlenül harcol-
hatott és ezért az utókor megítélheti; nem volt
reálpolitikus, de eszméi voltak, mint abban a
korban nem mindenkinek. Rossz pártpolitikus, —
de ez is csak szelleme nagyságát igazolja. Wer-
bőczy, a tragikus jogászi zseni, aki a politika
igazságellenes területére tévedt, a jog és politika
két antipólusa közt vergődik.

Nemcsak a pártember, de a szakember egy-
oldalúsága is távol állt tőle. A híres jogász és bíró,
egyben korának egyik legkulturáltabb elméje.
Literátus ember, latinul, görögül, németül «ele-
ganter» beszél; nemcsak a saját tudományában,
a hazai, a római és a canoni jogban járatos, hanem
érdekli a teológia, a filozófia, a história, a klasz-
szikus irodalom és a humanista költészet egyaránt.
Műve, a Hármaskönyv telve van idézetekkel a
szentatyák, az ókori írók és a történészek leg-
különbözőbb irataiból. Univerzális kultúrájú szel-
lem, ritka példája és megjelenítője annak a köve-
telménynek, hogy igazi jogkultúra általános mű-
veltség nélkül el nem képzelhető.

Sokat tanult, a könyveket egész életében sze-
rette és olvasta. A mecénás költséges szerepét
szívesen vállalta, tudománypártoló bőkezűsége
messze földre elvitte hírét. Külföldi tudósok és
költők műveit gyakran saját költségén kinyo-
matta, szerzőikkel benső barátságban, sűrű leve-
lezésben állt. Nagynevű tudósok néki dedikálják
munkájukat, költők dicsőítő verseket írnak hozzá.
A művelt magyar úr típusának megbecsülést szerez
Európában, nevét ismerték és számontartották.
(Például Gesner Konrád híres Bibliotheca Univer-
salisának 1583-ban megjelent kiadása Werbőczyt

Janus Pannonius és Oláh Miklós mellett említi meg.)

Világotlátott ember volt, nemzetközi tekintély, épúgy otthonos a Vatikánban, mint a német városokban, egyaránt ismerték Velencében és a török Portán. Beutazta Európát, de nem lett európeér, hanem megmaradt a törzsökös köznemesség legtipikusabb képviselőjének, nyugati kultúrájú keleti magyarnak. «Tudós lett, mint egy bolognai professzor, magyar maradt, mint akármelyik szabolcsi köznemes» — írja róla Fraknoi. Erős nemzeti érzése és katholicizmusa távoltartotta lelkét a renaissance kozmopolita és pogány humanizmusától. A klasszikus ókort, történelmét és jogrendszerét csodálta, abban kiváló jártasságot szerzett, de nem lett rabjává, hanem érintetlenül megőrizte magyarságát és a hazai szokásjog iránti rajongását. — Ez Werbőczy a szellemi ember, a tudós igazi arca. Egyezik-e vájjon a korlátolt, félművelt, begubózott kisnemes sokat gúnyolt alakjával, Európától elzárkózó, maradi, vagyonharácsoló prototípusával, aminek Werbőczyt és követőit beállították? A rágalom képzelt alakjára rácáfol a húsból és vérből való Werbőczy máig is élő valósága.

III. Lelke mélyén Werbőczy mindig, minden helyzetben megmaradt jogásznak. «Az igazi Werbőczy» nem a politikus, hanem a jogtudós, a kodifikátor, a törvénykönyvalkotó; halhatatlanná a jogász Werbőczy lett. Lelki alkata egész életében az igazság szolgáltatásához vonzotta, ifjúságától késő aggkoráig bíró volt, elsősorban ennek érezte magát, ezt a hivatást tartotta a legtöbbre és ezt gyakorolta a legszívesebben és pedig mindenkor oly pártatlansággal, mely ritka volt korában. Nem egyszer mint választott bíró szolgáltatott igazságot a felek kéré-

sére. Egy ilyen ügyben Báthory Endre szatmári főispánhoz 1524 február 26-án írt levelében olvaszuk, hogy: «én mindenkinek egyformán, személyi kedvezés nélkül tartozom igazságot szolgáltatni és nem tagadhatom meg, hogy az azt keresőnek megadjam, még ha cigány is, csak az ország Szentkoronájának alattvalói közül legyen, aki keresi». Már Werbőczy életében a közfelfogás benne látta a legnagyobb magyar jogtudóst és a legkiválóbb bírót. Egyike ő a legelső magyar jogászoknak, akiknek neve a századok homályából felbukkan és egyben mind a mai napig a vitatlanul legnagyobb. Szerencsés véletlen, hogy ez az egyedülálló jelenség éppen történelmünk legválságosabb korában jelent meg és a nemzet hanyatlásának idején képes volt megalkotni örökbecsű művét, legmaradandóbb hatású szellemi hagyatékát e sivár korszaknak. Műve dicső fényben megmutatja alkotójának igazság-fanatizmusát. Az előszóban olvassuk: «minden emberi dolognak az a természete, hogy sokáig egyik sem állandó, hanem mindig hullámzik és ingadozik. Egyedül az igazság az, mely önmagához következetes marad, mely nem változik, hanem mindig ugyanaz és hihetetlen szilárdsággal bír». «Ki nem tudja, hogy a törvényeket az emberek üdvének és nyugodt életének érdekében gondolták ki, amelyek nélkül sem család, sem állam, sem nemzet, sem az emberi nem, sem pedig az egész természet és maga a világ sem állhatna fenn.» «A törvények alkotják az állam bástyáit és alapját. Ezeken nyugszik a jóknak üdvössége, ezek a békesség feltételei; hogy állunk, hogy járunk, hogy alszunk, hogy egyáltalán biztonságban élünk, mindezt a jog és a törvények oltalmának köszönhetjük». A törvényes rend és a jogbiztonság politikai jelentőségét találóan jellemzi, mondván : «az

ország békéje állandó és szilárd csak akkor lehet, ha a jog érvényesülésén nyugszik; bizonyos pedig az, hogy sokkal többet ártanak a belső zavarok, mint a külső háborúk és hogy több és hatalmasabb államot forgatott fel és döntött romba hazai méreg, semmint ellenséges fegyver».

A törvényi szabályozás rajongója volt, idealisztikus és realiztikus egyszerre, aki az erkölcsi jogeszmékért lelkesedett és ugyanakkor a jognak a törvényben való konkrét szabályozását előtérbe helyezte. Alapvető meggyőződése volt, hogy az igazság és jogeszme érvényesülése csak úgy lehetséges, ha a jog szabályai egységes törvénykönyvbe foglaltnak. Modern viszonyok között magától értetődő, Werbőczy korában nehezen megoldható feladat. Hiszen öt évszázadon át a magyar jogélet nagyrészt íratlan szabályokon nyugodott, a magánjog túlnyomórészt szokásjog volt, a peres eljárás sem volt egységesen szabályozva. Régi törvények, országgyűlési végzemények a joganyagának aránylag kis részét szabályozták, főképp alkotmányjogi, közigazgatási, egyházi, hadügyi és pénzügyi vonatkozásait. De még ezek az országgyűlési dekrétumok sem voltak hitelesen összegyűjtve, bár azt az országban uralkodó jobbizonytalanság, bírói önkény és igazságszolgáltatási zavarok miatt már évtizedek óta sürgették az országgyűlések. A kodifikáció terén Mátyás király tett komoly kísérletet, amedőn Bécs városának meghódítása után, jogtudósai-val megvalósította az 1486. évi Decretum májusban foglalt peres eljárási szabályozást. A kodifikáció eszméje azonban csak három évtized múlva vált valóra Werbőczy Hármaskönyvével, mely szinte az utolsó órában megmentette az évszázadokon át fejlődött ősi magyar jogot és megőrizte a rákövetkező sötét korszakban a magyar jog és

igazságszolgáltatás egységét, Ha jogunk átmentése ekkor elmarad, a régi nemzeti jog elmerül és idegen jog kerül helyébe.

A tiszta szokásjog primitívebb társadalmi és gazdasági viszonyoknak jól megfelellhetett, de Werbőczy korában már az írott jogforrás hiánya általános jogbizonytalanságot idézett elő. Komor képet fest erről a Hármaskönyv királyi approbatiója: az ország jogait ki-ki tetszése szerint magyarázza, egyesek az írott rendeletekre, mások meg íratlan szokásjogra hivatkoznak és ez utóbiaknak nagyobb erőt tulajdonítanak. Nemcsak a peres felek közt, hanem még maguk a bírúk és az ország jogaiban legjáratosabbak és legtudósabbak között az ily törvények, szokások és rendeletek magyarázatára nézve súlyos viszályok támadnak, a peres felek pedig párthíveik seregével a törvényszékekre támadnak, hogy ott zajongással és erőszakoskodással ériék el ügyük győzelmét.

A király tehát megbízta az ország legtekintélyesebb jogászat, Werbőczy Istvánt, hogy «az ország minden jogát, törvényeit, bevett és elfogadott szokásait és rendeleteit, melyeket az országban és különösen a királyi udvarban a peres ügyek bírói elintézésénél és az ítélelhozásban követni szoktak, egybegyűjtse, egy könyvbe foglalja». Az emberfeletti feladatot Werbőczy hosszú évek munkájával maga végezte; hány évig dolgozott művén, nem tudjuk. Maga írja, hogy ahhoz évek előtt fogott hozzá és «hosszú ideig, huzamos munkával» dolgozott rajta. A Hármaskönyv Werbőczy személyes alkotása, szinte minden során érezzük egyéni stílusát. Közismert szorgalmával egymaga végezte az anyag rendszerezését és a mű szerkesztését, legfeljebb az anyaggyűjtésben lehettek segítőtársai. Sokévi böngészéssel, a megyék és különböző bíró-

ságok levéltárainak átvizsgálásával mindenekelőtt az óriási anyagot kellett összegyűjteni. Igen sajnálatos, hogy mindezideig hiányzik a Hármaskönyv anyagának módszeres forrástani felkutatása és tudományos feldolgozása. Annyit tudunk, hogy anyagát a régi törvényeken, országgyűlési decretumokon, királyi kiváltságleveleken kívül elsősorban az ősi szokásjogból merítette, úgy amint az az országrendes bírának ítéleteiben és a megyei törvényszékek gyakorlatában kialakult és leszűrődött.

Feladata nem új jog teremtése, gyökeresen új törvénykönyv alkotása volt. «Senkise higgye, mintha én magamnak akkora hatalmat tulajdonítottam volna, hogy új törvényeket merjek alkotni és hozzátenni, hanem én csak azt gyűjtöttem egy könyvbe és foglaltam rendszerbe, amit elődeimtől kaptam és aminek követését a törvénykezésben és a peres ügyek tárgyalásában láttam, hallottam és tanultam», — írja előszavában. Műve azonban nem egyszerű kompiláció, hanem a szó legigazibb értelmében vett kodifikáció, persze nem a modern kor fejlett eszközeivel, hanem az úttörő rendkívüli nehézségeivel; mert mint írja, a király parancsára «oly munkálat elvégzésére vállalkozott, mely ez országban addig hallatlan és amellyel nagy szégyenünkre és méginkább nagy veszteségünkre mind a mai napig senkisésem foglalkozott». A szétszórt, hiányos, néhol ellentmondó törvényeket, végzemenyeket, jogszokásokat és statútumokat kellett egybefoglalnia, összhangba hoznia és megfelelő rendszerbe öntenie. A bizonytalan joghelyzetben mindenekelőtt azt kellett megállapítania, melyik az érvényes jogszabály és melyik nem; a felbukkanó vitakérdésekben önmagának kellett állást foglalnia és ezzel századokra döntötte el a kérdést.

Werbőczy elméleti jogtudós, kitűnő gyakorlati

jogász és páratlan érzékű kodifikátor volt. Ez adja meg művének is hármaskönyv jellegét: tudományos jogkönyv a jogtanulónak, gyakorlati vezérfonál bírónak, ügyvédnek, mindenekelőtt pedig rendszeres kódexe az érvényes jognak. 1514-ben készült el az «*Opus Tripartitum Juris Consuetudinarii In clyti Regni Hungariae*», azaz Nemes Magyarország Szokásjogának Hármaskönyve. — A köznemesség lelkesedéssel üdvözölte, az országgyűlés a kiküldött bizottság jelentése alapján változatlanul elfogadta és a mű a királyi jóváhagyást és megerősítést is elnyerte. A megerősítő oklevélre azonban a királyi pecsét reáfüggesztése elmaradt, a kihirdetést, a vármegyékhez való szétküldést is halogatták, így a Hármaskönyv soha szentesítve nem lett, formailag — nyilvánvalóan a főnemesség intrikájára — törvényerőre nem emelkedett. A köznemességet ez annyira elkésérítette, hogy voltak, akik a megajánlott hadiadó fizetésének megtagadásával fenyegetődztek. De Werbőczy Bihar vármegyééhez írva kijelenti, hogy a sérelmeket nem szabad az egész ország veszélyeztetésével megbosszulni.

A tudós szerző várt három évig, majd felismerve, hogy a könyvnyomtatás technikai eszköze mindennél jobban biztosítja műve publikálását, «nehogy ez az annyi igyekezettel és annyi virrasztással kidolgozott munka rejtekben maradjon és lassan még az emlékezetben is elmosódva semmivé ne legyen», művét a saját költségén kinyomatta a leg híresebb bécsi nyomdásznál, Singreniusnál, aki a hatalmas kötetet 40 nap alatt előállította. 1517-ben jelent meg és hónapok alatt bámulatos gyorsasággal elterjedt; bíróságok, „megyék azonnal használatba vették és használták egészen 1848-ig. Már az 1518-i országgyűlés a Hármaskönyvről úgy emlékezik meg, mint törvényesen elfogadott jog-

könyvről, amely szerint a bíróságok ítélkeznek. A Hármaskönyv formailag magánmunkálat, de szokásjogilag már a XVI. században teljesen a törvénykönyvvel egyenlő erőre emelkedett és arra, mint a legtekintélyesebb forrásra hivatkoznak.

IV. A Hármaskönyv szintiszta magyar jogot tartalmaz, a százados gyakorlatban kifejlődött ősi szokásjogunkat. Nem elméleti, idegen joganyag, hanem az érvényes nemzeti jog, nagy gyakorlati érzékkel, magyar észjárással, *tanulságosan* és érdekesen előadva. Rendszere és beosztása bizonynyal bírálható, előadása sokszor terjengős és bőbeszédű, de elvitathatatlan, hogy mind a mai napig nincsen könyv, mely a magyar jogi gondolkodást tisztában és eredetiben adná elő, melynek levegőjéből így áradna a magyar jog igazi szelleme. Ha használja is külső tudományos sallangként, főként az elméleti fejtegetéseket tartalmazó Prológusban a római jog klasszikus definícióit, ha itt-ott követi is ennek azidótájt megkívánt tudományos terminológiáját, ezzel inkább csak a *humanizmus* jogesztétikai igényét kívánja kielégíteni, nem érintve lényegében művének tartalmát, mely eredeti és önálló alakban kodifikálta nemzeti jogfejlődésünket. Tárgyilagosan megállapítható, hogy összehasonlíthatatlanul kevesebb idegen jogi reáhatás mutatható ki benne, mint modern kodifikációnkban, mely gyökeresen szakítva 1848 előtti jogrendszerünkkel és vele a Hármaskönyvvel, eltávolodott nemzeti jogszemléletünktől. A régi Magyarország szellemi fundamentumát, a Hármaskönyvet a szabadságharc utáni *abszolutizmus* teljesen eltörölte és helyébe idegen, osztrák jogot vezetett be; az 1861-i Országbírói Értekezlet a régi jogot — az időközi változtatásokkal — részben visszaállí-

totta és így a Hármaskönyv egyes részei még ma is hatályban vannak. Az 1867 utáni liberális korszak kodifikációs iránya azonban mindinkább elhajolva sajátos és eredeti jogfelfogásunktól, idegen kódexek nyomán alkotta meg modern törvénykönyveit. (Elég példaként utalni kereskedelmi és váltótörvényünkre, büntetőtörvénykönyvünkre, számos fontos magánjogi törvényünkre, melyek inkább moderneek, mint eredetiek.)

Reátérve a Hármaskönyv tartalmára, az három részből és 272 címből áll. Elén Prológuş, előbeszéd, mely lényegileg tudományos dissertatio az igazságról, a jogról, a törvényről, a szokásról, a bíróról és az ítélkezéşről stb. A főrészek tartalmát a szerző röviden így jelzi: «Első részben szólok a személyekre tartozó dolgokról, tudniillik: nemességünk eredetéről és szabadságáról, fekvő jószágok és birtokjogok szerzéséről, intézéséről, megosztásáról, eladásáról, elidegenítéséről, cserelésről, elévüléséről, zálogbaadásáról, a határjárásról, a leánynegyed és hitbér fizetéséről, az ingó és ingatlan javak becstűjéről. A második részben pedig a dolgokról és a most említett fekvő jószágok és birtokjogok, valamint *egyéb* ügyekben indítandó perekről, végrehajtásokról és az azok tárgyában hozandó ítéletek rendjéről». Míg e két rész az országos nemesi jogot tartalmazza rendszeresen — egyedül ennek fejlődése állott kodifikációra érett fokon, — a harmadik részben röviden szól az egyes partikuláris jogokról, így Horvát-Szlavonország, Erdély, a székelyek, a szabad városok polgárainak jogáról, végül a jobbágyok jogállapotáról.

A Hármaskönyv túlnyomórészt a nemesi magánjog feldolgozása és emellett a perjog és a bün-

tetőjog fontosabb szabályait adja. Aránylag kevés alkotmányjogi tételt tartalmaz, de történelmi szempontból bizonyára ezek legfontosabb tanításai, melyek minden sorát a nemzet szívébe véste, ahhoz életével és vérével ragaszkodott, abból egyetlen betűt sem engedett. A Werbóczy-féle közjog marad évszázadokon át alkotmányosságunk vezérfonala, sőt annak tételei, bizonyos módosítással, lényegileg mai alkotmányunk alapjául is szolgálnak.

Alkotmányjogi szemléletének középpontjában a Szentkorona áll, mely minden jog forrása, az államhatalom legfőbb birtokosa, nemcsak koronázási ékszer, hanem élő szellemi valóság. A koronázás a nemzet jogátruházását jelenti: amiután a magyarok a Szentlélek kegyelmének ihletéből Szent István királyunk közremunkálása által az igazságnak felismeréséhez és a katolikus hitnek vallásához jutottak és Őt önként királyukká választották és megkoronázták: a nemesítésnek és következtetésképp a nemeseket ékesítő és a nem-nemesektől megkülönböztető birtok adományozásának jogát és teljes hatalmát a közösség a maga akaratából az ország szent koronájának joghatóságába helyezte és ezzel az uralkodással és országglással együtt fejedelemünkre és királyunkra ruházta». (I. rész 4. cím, 6. §.) «Így ettől fogva a királyok a törvényeket a nép összehívása és megkérdezése mellett kezdték alkotni, amint ez korunkban is történni szokott. A fejedelem mindazáltal egyedül a maga akaratából és önkényesen, kiváltképpen az isteni és természeti jogot sértő dolgokban, valamint a magyar nemzet ősi szabadságának ártalmára semmit sem rendelhet; hanem össze kell hívnia és megkérdeznie a népet, ha vájjon ennek az ily törvények tetszenek-e vagy sem? akik ha igennel felelnek,

azontúl az ily végzéseket törvényekül tartjuk meg.» (II. rész 3. cím, 2—3. §.)

A Szentkorona nemcsak szimbólum, hanem az alkotmányos közhatalom teljességének alapja; egyben minden birtok főtulajdonosa, mely a törvényes esetekben visszaháramlik reá. A Szentkorona misztikus testének feje a király, tagjai az összes nemesek, együttesen illeti őket a törvényalkotás joga. A Szentkoronának minden nemes egyenjogú tagja: «Magyarországnak minden főpap, egyházfő és báró urai és többi mágnásai, nemesi és előkelői nemességükre és világi javaikra nézve a szabadság, kivételesség és adómentesség egy és ugyanazon *jogát* élvezik; nincs is valamely úrnak nagyobb és valamely nemesnek kisebb szabadsága ; innen van, hogy egyazon törvénnyel és szokással és ugyanazon törvénykezési eljárással élnek valamennyien.» (I. rész 2. cím, I. §.) Az *una eademque nobilitas*, az összes nemesek egymásközi jogegyenlősége szervesen összefügg a Szentkoronával; ez a joghelyzet, hogy kivétel nélkül minden nemes a Szentkorona egyenjogú tagja, tette lehetővé az egységes nemesi nemzet megteremtését, mely lényegileg az egységes nemzetfogalom gondolatának is első kifejezése az európai kontinensen.

A Szentkorona-eszme sajátosan magyar jogszemlélet, mely a király és a nemzet viszonyának tiszta közjogi kialakításával megakadályozta, hogy a nyugati magánjogias hűbériség tőlünk idegen és nemzetünk létére veszedelmes tanai behatoljanak. Nem kívánunk foglalkozni ez eddig communis opinio legújabb kritikusaival, némely történészünk újszerű állításaival, akik egyfelől tagadják a Szentkorona-szemlélet eredetiségét és önálló kialakulását, másfelől Werbőczy idevágó fejtegetéseiben nem látnak egyebet, mint az Ő saját köznemesi

pártja politikai programjának akkor időszerű jogász alátámasztását Valójában Werbőczy közjogi fejtegetéseiben is lényegileg a megelőző történelmi fejlődés kodifikátora. A Szentkorona-tan váza az Anjou-korban fejlődött ki — összhangban a nemzet ősi alkotmányos öntudatával —, a XV. század végén alakult ki teljesen, míglen Werbőczy műve azt minden vonatkozásában kiépíthette és levonhatta annak összes közjogi, birtokjogi, stb. következményeit. De téves ebben egyszerűen Werbőczy «egyéni genialitásának» produktumát látni, ami végeredményben ugyanúgy a sokszázéves magyar alkotmányosság benső fejlődésének önállóságát vonja kétségbe, mint az a kitartó szorgalommal végzett történelmi kutató munkásság, mely a sajátosan magyar Szentkorona-eszme általános európai, sőt külső eredetű gyökérzetét kívánja kiásni. A részletekbe vesző forráskutatás külön-külön eredményeinek történelmi hitelessége mellett sem fogadhatjuk el e vizsgálatok célzott következtetéseit, miután a Szentkorona eszméjének átfogó megértése és valóságának megfelelő integrális értékelése elsősorban jogtudományi kérdés, jogász feladat, jogi érzéket kíván.

Történetírói részről hangozik el gyakran az is, hogy miután Werbőczy csupán a nemességet tekintette a Szentkorona tagjának, nem pedig a jobbagyságot is, «ez is tökéletesen megfelelt a Hármaskönyv társadalmi szakadékot fenntartó tendenciájának». Vájjon ezzel szemben nincs-e jelentősége annak, hogy a nemesi egyenjogúság dokumentálásával, évszázadokon át, minden veszéllyel szemben egységbe vonta a nemzet vezetőrétegét és a Szentkoronán keresztül éppen a legmagyarabb köznemesi réteget oly eszmei közösségbe olvasztotta, mely féltékenyen őrizte, akár vérével is megvédte

a Hármaskönyvben biztosítóit kiváltságait és ezen keresztül, az önkényuralom elnyomásával szemben, az egész nemzet alkotmányos szabadságjogait.

A nemesek fő- és kiváltságos jogairól szóló híres — majd hírhedt — *Primae nonus* mit is foglal magában? 1. Nemeseket előzetes idézés, perbehívás és törvényes elmarasztalás nélkül, senkinek panaszára, vagy kérésére senki le nem tartóztathatja, kivéve a súlyos bűncselekményen tettenkapottakat. 2. Az ország nemesei senki másnak hatalma alatt nem állanak, mint a törvényesen megkoronázott fejedelemnek, sőt maga a fejedelem sem háboríthat közülük senkit, sem személyében sem vagyonában, a törvény útjának betartása nélkül. 3. Törvényes jogaikkal és birtokuk határain belül jövedelmeikkel mindenkor szabadon élhetnek ; jobbágyi szolgálat, adózás alól mentesek és csupán az ország védelmére tartoznak katonászkodni. 4. Hogyha bármelyik fejedelem II. Endre király aranybullájában foglalt nemesi jogok ellenére cselekedne, úgy szabadságukban áll annak *ellene* mondani és *ellene* szegülni. — *Vajion* e sokat vádolt nemesi kiváltságok lényegükben — bár elavult formák és rendi korlátok között — nem a személyes szabadság, a törvényes jogok háborítatlan gyakorlását biztosítják-e, vajjon nem az önkényuralom elleni védelem kifejezése? Amidőn ma minden állampolgár a Szentkorona tagja, a nemesi kiváltságok — egykor bizonyos szűk keretei közt — az egész nemzet alkotmányos szabadságának örökbecsű alapjait láthatjuk.

A Hármaskönyv az ellene modern szempontból emelhető — tehát történelmileg időszerűtlen és alkalmatlan — kifogások és vádak, ellenére is megmarad az egységes nemzet-fogalom elindítójának

és az alkotmányos szabadság alapkódexének. Három évszázadon át minden magyar köznemesnek, mint a Szentkorona tagjának, megadta a hatalmas zászlósúrral való egyenjogúság érzését, a büszke öntudatot, hogy az ország sorsának intézésében jogosult és köteles résztvenni, s hogy mikor nemesi jogaiért harcol, az alkotmány védelmében az ország szabadságáért küzd. A Hármaskönyv akadályozta meg sokáig, hogy nálunk is, mint a Nyugaton, egy hatalmas arisztokrácia tartósan birtokolja a főhatalmat; a királynak és a nemességnek a Szentkoronában való egységbefoglalásával és a nemesek elkobozhatatlan szabadságjogainak decretálásával pedig a korlátlan fejedelmi hatalom jogi elismerését magyar földön minden időkre lehetlenné tett. Évszázados történelmi helyzetünk pedig azt eredményezte, hogy e belső szabadságjogoknak a fejedelmi hatalommal szemben való megvédelmezése egybeesett a külső nemzeti szabadságnak, azaz az ország függetlenségének minden idegen elnyomással, önkényuralmi törekvéssel szembeni oltalmazásával. A Tripartitumban foglalt jogok féltett védelme, az alkotmányosság megőrzése így végelemzésben nem volt más, mint a magyarság szellemi önvédelme az idegen hatalmi elnyomással szemben.

V. A Hármaskönyv 300 év alatt félszáznál több kiadásban látott napvilágot. Magyarul először 1565-ben Debrecenben jelent meg Weres Balázs fordításában, 1574-ben horvát, 1599-ben pedig német nyelven; de mindvégig a deák nyelvű eredeti forgott közkézen. A mű nem magyarul, de nem is idegen nyelven íródott, hanem latinul, az Anyaszentegyház ősi nyelvén. A nyelv végeredményben itt csak külső forma, tartalma: a magyar észjárás,

a magyar jogi gondolkodás — latin köntösben. Vannak, akik a latin nyelv használatának nálunk való hosszú fennmaradásáért *egyenesen* Werbőczyt teszik felelőssé, hiszen akarva, nem akarva meg kellett tanulnia a latin nyelvet annak, aki a Hármaskönyvet érteni és használni akarta. A latin nyelv világossága, logikai tisztasága távolról sem jelentett oly veszélyt jogi gondolkodásunkra, mint az oly jogtudományi behatás, melynek nyelve magyar, de jogi szelleme idegen.

Aligha van magyar könyv, mely a Hármaskönyvnél elterjedtebb lett volna, megvolt nemcsak minden bírónak, ügyvédnek, jogtanulónak, hanem ott volt minden valamirevaló nemesember almáriumán, aki megyéjében vagy az országgyűlésen szerephez akart jutni. Sűrűn forgatták, állandóan tanulták, minden kérdésben megnézték é? — citálták, minél gyakrabban, mert éneikül nem igen tartottak valakit jó orátornak. A Tripartitumban való alapos jártasság nélkül még a XIX. század elején sem számíthatott senki politikai vezetőszerepre. Tekintélye egyeduralkodó volt, hitelessége kétségbevonhatatlan, jó háromszáz éven át a Hármaskönyv a műveltebb magyar ember nélkülözhetetlen jogi breviáriuma, a magyar tábla-bíró-világ enciklopédiája.

A jogtanulók is egészen a múlt század közepéig, főleg belőle, mint a legjobb jogi tankönyvből tanultak. Százakra megy a róla írt dicsőítő munkák, kommentárok, illusztrációk, népszerű kivonatok, «ékes rigmusokba szedett» verses fordítások száma. A magyar jogirodalom a XVIII. század közepéig alig állt másból, mint a Tripartitum magyarázatából, homályainak elosztatásából, kiegészítéséből; ezt a munkát végezték a legnagyobbak is, mint Kitonich és Szegedy János. A felmérhetetlen ha-

tású mű 1628-ban felvételét a magyar törvénytar kiadásába; aki a Corpus Jurist felnyitja, így először a Tripartitumot találja benne.

A Hármaskönyv megtámadhatatlan tekintélye őrizte meg jogfejlődésünk nemzeti jellegét és amikor Európa nagy államai — Angliát kivéve — sorra recipiálják a klasszikusan tökéletes, de mégis idegen római jogrendszert, gátolta meg az idegen jog beáramlását. Nem jártak sikerrel a bécsi udvar tervezetései sem, amelyek a Hármaskönyv «átdolgozásának» leple alatt kíséreltek meg abba idegen eredetű jogot becsempészni, sem Kollonich igazságügyi reformtörekvése, mely az állítólag «elavult» Hármaskönyvnek idegen joggal való helyesbítését célozta.

A királyi Magyarországon, a hódoltság területén és az erdélyi fejedelemségben egyaránt hatályban maradt a Hármaskönyv. Amidőn Mohács után másfél évszázadon át a három részre szakadt ország politikai egysége hosszú időre megszűnt, a nyelv mellett csak a magyar jog egysége, a Hármaskönyv széttéphetetlen szellemi abroncsa tartotta össze a nemzetet. A sötétségben nem világított más, mint a magyar jog fáklyája, hirdetve azt az örök magyar hitet, hogy az alkotmányosság és a jog szellemi ereje nagyobb minden erőszak hatalmánál. Néha szinte úgy látszott, hogy már-már csak a Hármaskönyv a magyarság életének alapja, ebben *talált* a nemzet erőt és vigaszt, ebből merítik államférfiak és feisnemesek, gravaminális országgyűlések és ellentálló megyék az alkotmányos ragaszkodást, a mindennekfelett való jogfenntartás erejébe vetett hitüket. Amikor az *ország* függetlensége *már-már elveszett*, megmaradt annak virtuális léte a törvénykönyvben és vele a nemzet lelkében. A független magyar

államiság így sohasem pusztán hatalmi tényezőkre épült, hanem mindenkor jogi, alkotmányi fundamentumokra, szellemi tartópillérekre. A magyar kard mellett így *lett* a magyar jog a legfőbb önvédelmi fegyver.

Werbőczy alakja szimbóllummá vált. Tripartituma körül alakult ki a nemesi világ egységes közszeileme, mely teljesen átítatta három évszázad történelmét, alkotmányharcát, társadalomalakulását, kultúráját és gazdasági viszonyait. A Hármaskönyv messze túlnőtt a jogkönyvön, csalhatatlan oraculumként forgatták, mint az ókor Vergiliust, vagy a középkor Dante művét. Sokáig az egyetlen biztos szirt volt a váltakozó kísértések és veszélyek közepette; valami, amire mindig hivatkozni lehet, amiben hinni nemzeti kötelesség. A jogi külső alatt megtalálták benne a nemzet egyik legbenső szemléleti módjának reprezentációját, a jogszemlélet mögött a közös politikai és társadalmi irányzatot. Mai szóval kifejezve, a nemesség egységes világnézetét a Hármaskönyvből merítette; politikai terminológiáját, sőt egész szellemi táplálékát is sokáig a Tripartitum lapozgatásából szerezte. Sajnálhatja valaki, hogy ez a nemesség meglehetősen kevéssé olvasta a haladó Nyugat újszellemű könyveit, látszólag szinte begubózkodott a Tripartitum mögé, de nem ez a szellemi magatartás volt egyetlen módja annak, hogy a nemzet vészterhes időkben is biztosítva legyen minden kárhozatos szellemi megoszlással szemben és ne essék áldozatul a keletről és nyugatról egyaránt *létét* fenyegető veszedelmeknek?

A tiszta jogi szemlélet szellemi szilárdságot, az ősi szabadsághoz való hűséget, a változhatatlan alkotmány hitét, jogi és politikai tradiciona-

lizmust jelentett. Egyben bizonyos, hogy a Hármaskönyvhöz való merev ragaszkodás a magyar vezető réteg lelki világában erős konzervativizmust fejlesztett ki, jellegzetesen statikus lelkiséget, mely hovatovább növekvő élességgel ragaszkodott nemcsak a Hármaskönyvben lefektetett alkotmányhoz, hanem annak birtokjogi és gazdaságtársadalmi kötöttségéhez. Nem vitás, hogy a feltétlen reformellenesség az idők folyamán akadályozta a társadalmi és gazdasági haladást és a jogi élet változatlansága mellett végül a gazdasági élet mozdulatlanságát is előidézte. A Hármaskönyv oly szellemi bűvöletet fejlesztett, amelynek feloldása csak Széchenyinek sikerülhetett. Az ő fellépésekor, az 1825—30. országgyűlések vitáiban, a Hármaskönyv még nagy szerepet játszott, jogelveit döntő argumentumként igyekeztek a reformokkal szembeállítani. De rendi kötöttségei európai viszonylatban immár avultak és Széchenyi nem ok nélkül tette támadása célpontjává annak avult rendszerét és a reformokat akadályozó nemzeti kiváltságait. A Stádiumban felállított XII törvény egyikében követeli, hogy «a Partis primae nonus, mint az embernek méltóságához szükségkép tartozó, az egész ország lakosira terjesztetik». Széchenyi a múlt század harmincas éveiben hirdette meg reformjait a Hármaskönyvvel szemKeh. Nyilvánvaló, hogy lényegesen más a megítélése a Hármaskönyv hatályának és a megkötöttségeihez való görcsös ragaszkodásnak a XIX. században, mint a keletkezése utáni időben. A Hármaskönyv számos intézménye 2—300 év *múltán* természetesen elavult, csak csodálatos életerejű tartotta fenn a rejtélyes hatású művet szinte érintetlenül a XIX. század közepéig. Jelentőségének megítélése azonban nem a XIX., hanem a

XVI. és XVII. századbeli szerepén alapul, amidőn szó sem lehetett arról, hogy a Hármaskönyv akadályozza a fejlődést, hiszen minden társadalmi és gazdasági haladás lehetetlen volt; ekkor a hozzá való hűség nem rideg osztályönzést jelentett, hanem a nemzet ősi szabadságának, jogrendjének, alkotmányosságának védelmét; jelentette nem a maradiságot, hanem egyszerűen — a magyarságot!

VI. Werbőczy tragikumuma kettős: élete és küzdelme látszólag kudarcot vallott, megérte eszményei porbahullását, de ennél is nagyobb tragikumuma, hogy hatalmas egyéniségét és szellemi örökségét, halála után a nemzeti közfelfogás soha sem tudta az időtlen magyar küldetés szempontjából elfogulatlanul megítélni. Sorsa mindig az volt, hogy a nemzet alakját és művét, erényeit és hibáit hiperbolikusán, mértéktelenül felnagyítva szemlélte. Égig magasztalta és dicsőítette, vagy pedig kárhoztatja, vádolja és felelőssé teszi későbbi korok bűneiért. Werbőczy a legtöbbet magasztalt és a legtöbbet ócsárolt magyar! Miután nem valószínű, élő alakját szemlélik, művének hatását és értékét nem történeti korába behelyezve vizsgálják, ma is igen gyakran hamis, illetve egyoldalú megítélésével találkozunk. Vannak, akik naivan idealizált alakját, mint az erkölcsi tökéletesség mintaképét, szinte jogászpédagógiai tansegédletül használják. A túlzott panegyris történetetlen és természetszerűen kiváltja az ellenhatást, mely Werbőczyt a régi Magyarországgal azonosítva, ez elleni politikai és szociális támadásait tajtékzó gyűlölettel viszi át Werbőczy személyére és nevét már-már átkozottá teszi.

Tanulságos, hogy Werbőczy ellen először Bécsből indítanak támadást. II. József leirataiban

maga hangsúlyozta, hogy őt «reformjaiban az alapján hamis Werbőczy-féle tanok nem akadályozhatják». A császár fizetett ágensei koncentrikus támadást indítanak Werbőczy ellen. A XVIII. század végén megjelent röpirataik silány irodalmi művek és meglehetősen alpári tónusú szidalmakat és ócsárlásokat tartalmaznak a Hármaskönyvvel szemben; Werbőczy személyének rágalmazása mellett csúfolják a pipás magyar nemest, aki privilégiumai birtokában jobbágyságot szipolyozza. A Populus Werbőczyanus ellen írott pamflettek a nemesi osztályozás és, a maradi ódsóság mögött valójában a nemzet hagyománytiszteletét, alkotmányos hűségét és főleg az önkényuralommal szembeni ellenállását támadják; teszik mindezt a felvilágosodás mezében és a jobbágyság «érdekében». E természetesen névtelenül megjelent iratok egyike az «Etwas vom Werbőczy» (1790) siralmas igyekezettel mindenáron kimutatja, hogy a Hármaskönyv ellentmondásokkal teli; hasonló a hírhedt «Politisch-kirchliches Manch-Hermæon» is (előbbi szerzője Izdenczy József udvari tanácsos, utóbbié egyes feltevések szerint Berzeviczy Gergely). Ez élénk támadó hadjárat alig járt eredménnyel, azonban bizonyítja, hogy Werbőczy tekintélye ezidőben érintetlenül fennállott.

Élesebb támadásokkal itthon csak a XIX. század második felének politikai és történelmi műveiben találkozunk. A Werbőczy-probléma heves vitákra vezet és a mai napig különösen alkalmas arra, hogy benne polarizálódjanak a különböző politikai és szociális irányok, hogy eldöntésében mintegy metszőpontban érintkezzék a konzervatív hagyománytisztelet és a demokratikus reform, a nacionalizmus történelmi szemlélete és a modern szociális radikalizmus.

Azok, akik a Hármaskönyvet teszik felelőssé, hogy «Magyarországon a jogi élet mozdulatlanságban tespedett, hogy hazánk a XVI. század elejétől fogva más irányban haladt, mint a nyugati Európa és csak negyedfélszázad múlva nyert politikai jogokat a polgárság, szabadult fel a jobbágyságra», vájjon elfelejtik-e, hogy az ország közállapotainak és gazdasági helyzetének szörnyű állapotát elsősorban a XVII. század végéig tartó török hódoltság okozta és a következő idők lassú életrekelésének korszaka époly kevéssé volt alkalmas mélyreható közjogi reformokra, mint egyes rétegek szociális felemelkedésére?

Az ország függetlenségét létében fenyegető elnyomás idején a nemzeti önállóság megmentése, az ősi sajátos jogrendszerhez való ragaszkodás — és nem a jogkiterjesztés — lehetett az egyetlen elérhető cél. A Hármaskönyv állítólag oly rendszert képvisel, mely «a haladás kerékkötője». De sajnos, voltak és vannak korszakok, amikor a rohamos haladás e kerékkötői — a meglévő konzerválásával — a nemzet fennmaradását biztosítják. Lehet, hogy a Hármaskönyvnek közvetve része van fájdalmas szociális elmaradottságunkban, de bizonyos, hogy az ország függetlenségének eszméjét a nemzet alkotmányos öntudatának élesztőszélével megőrizte.

A jelen századforduló táján a Werbőczy elleni támadások már mindjobban kiléptek a józan történelmi és jogi szemlélet köréből. Werbőczyben bűnbakot találtak a rendi korszak minden bűnéért. A XX. század elején hangot adó szélsőbaloldali radikalizmus szerint a magyar nemesség maradiságát és antiszociális hajlamait Werbőczy átkos művéből merítette, mely nem más, mint a jobbágyelnyomás és az osztályönzés eszköze. A magyarság

történelmi hagyományai elleni ösztönszerű érzéketlenséggel, szociális demagógiájuk egész erejével fordultak a Hármaskönyv ellen, melynek iránya — divatjamúlt terminológiájuk szerint — «retrográd» (ugyan hová, a középkor jobbizonytalanságába?), szerzője pedig a «feudális nagybirtokos» megtestesítője (ő, a köznemes, a hatalmas főurak legélesebb ellenfele?).

Felelős-e Werbőczy a Dózsa-lázadás utáni jobbagysújtó törvényekért? Nincsenek hiteles adataink arról, hogy Werbőczy mennyiben vett részt a lázadás véres leverése nyomán hozott könyörtelen törvények megalkotásában ; nem ő javasolta azokat, hanem az országgyűlés követelte és fogadta el törvénné a súlyos megtorlásokat. (1514. VII. decr.) Akik ezért Werbőczyt támadják, őt elnyomó szellemnek vélik, tévednek: az elnyomás a hanyatló kor bosszúvágya. Hogy Werbőczy e szigorú büntető törvényeket az ugyanakkor, 1514-ben elkészült törvénykönyve III. részének végére pótlólag beillesztette, ezt történészeink kifogásolhatják, de jogászilag magyarázni nem kell. Be kellett illesztenie, kodifikátori kötelessége volt ez, ha nem teszi, törvénykönyvét nem tekintik teljesnek, hiányossága szembeűnő. De hiába, megmaradt Werbőczy és Dózsa, mint az úr és szolga kiélezett ellentétének közkeletű perszonifikációja.

Történelmi tény, hogy a jobbagyság anyagi helyzete Werbőczy idejében fokozatos rosszabbodást mutat. De lehet-e ezt kizárólag jogi okokra visszavezetni és nem volt-e ez egyik következménye az ország általános hanyatlásának és anyagi romlásának, mely Mátyás gazdaságilag is virágzó birodalmát pár évtized alatt elszegényedett, majd pedig a teljes gazdasági sivárságba merült országgá süllyesztette?

A jobbágyság intézményéért képtelenség a Hármaskönyvet kárhoztatni, hiszen az évszázadokkal ezelőtt keletkezett és nemcsak egyedülállóan nálunk volt meg. A rendi tagozódás Európaszerte uralkodott és a teljes egyenjogúsággal a XVI. század elejéig a legműveltebb nagy nyugati országokban sem találkozunk. Nem kevésbé igazságtalan az a felelősségáthárítás, mintha Werbőczy műve akadályozta volna hosszú évszázadokon át a jobbágyfelszabadítást. Vájjon a XVIII. században és a XIX. század elején csupán e holt betűk és nem más, életteljesebb tényezők, erők és érdekek okozták, hogy egészen 1848-ig a jobbágyok sorsa, bár állandóan javult, de intézményileg eltörölve nem lett?

Kétségtelen, hogy bár Werbőczy elvileg a nép (populus) fogalmába kifejezetten beletartozónak mondja a nemeseket és nem-nemeseket egyaránt (0. rész 4. cím), a szűkebb értelemben vett nemzetet a jogteljességgel bíró nemességgel azonosította és a nemzet-fogalom ily jogi értelme a XIX. század elejéig fennmaradt. Egyoldalú az a történetírói vélemény, mely szerint «Werbőczy, a nagy jogász és nagy tudós nem volt annyira államférfiú, hogy saját osztályának érdekein felül tudott volna emelkedni». A nemesség kiváltságos jogvédelmét mégsem lehetséges egyedül és kizárólag materialisztikus osztályérdeknek feltüntetni. Werbőczy a köznemességben a nemzet színmagyar rétegét látta, mely szellemileg és vérségileg a legtisztábban képviselte korában a magyarságot, mikor a polgárság jórészt asszimilálatlan volt és idegen eredetét megőrizte. Werbőczy az ország ama rétegét, mely a haditerheket egymaga viselte, törekedett gazdaságjogilag megerősíteni, birtokállományát a családi vérösszetartozáshoz rögzíteni

és megőrizni. Az ősiség rendszerének részletes kiépítése a nemzeti birtokmegőrzés szolgálatával eredetileg a nemesség nemzetvédelmi hivatását kívánta biztosítani. Az ősiség az idők folyamán vesztett e jelentőségéből, a XIX. század elején súlyos gazdasági béklyóként hatott, mely meggátolta az ország gazdasági fejlődését. De ha közgazdasági szempontok mérlegelésével a nemesség birtokjogi védelmét időelőtt megszüntették vagy ki sem építették volna, kérdéses, hogy az, anyagi erőtartálék híján — nemzeti függetlenségi feladatot betölthette-e volna. Nem kétséges, hogy a Populus Werbőczyanus — nyugateurópai összehasonlításban — kezdetleges gazdasági viszonyok között élt, társadalomgazdasági reformoktól sokáig elzárkózott, — de ebben végredményben kisebb és orvosolhatóbb bajt kell látnunk, mintha feladta volna kiváltságos jogaihoz fűzött alkotmányos szabadságigényét, szentkorona-tagsági öntudatát és magyar függetlenségi hitét.

Modern szociális tartalommal magátólértődően a Hármaskönyv nem bír. Akik e 400 év előtti jogkönyvben társadalmi haladást előmozdító felvilágosodott eszméket keresnek, vagy oly szociálpolitikai vívmányok hiányát nehezményezik, melyek csak a XIX. vagy éppen a XX. században merültek fel, azok nem veszik figyelembe, hogy Werbőczy társadalmi szemlélete, «szociális érzéke» csak olyan lehetett, mint volt koráé a XVI. század idején. Egyáltalán a törvénykönyvek feladatköre egészen az újabb időkig nem is terjedt ki szociális, népjóléti vonatkozásokra. Werbőczy szellemének iránytűje a jogi igazság volt, a törvényesség követése, — és ez is nagy szó az ő idejében. Á ma kibontakozó társadalmi igazság szempontjai még ismeretlenek voltak előtte. A jogi szabályo-

zás merevebb, mint a társadalomerkölcsi igazság, de akkor csak ezt lehetett konkrét formába önteni, írásba foglalni. A nemzeti-politikai tartalom Werbőczynél jogi köntösben jelenik meg. Hibáztathatják, hogy ez nem volt «népi», nem volt szociális, de ez csupán mai szemléleti módja azoknak, akik mindent csak a «szociális kérdésen» át néznek és más spirituálisabb — mondjuk ki: magasabb — szempontot nem tudnak és nem akarnak elismerni. A Hármaskönyv alapján megvívott évszázados alkotmányküzdelmek és a későbbi «meddő közjogi viták» a nemzeti lét függetlensége szempontjából fontosabbak és magasajfcrendtiek minden anyagi fellendülésnél és gazdasági haladásnál. «Ez alkotmányküzdelmek nélkül ma nem lenne Magyarország s ha lenne, nem lenne magyar» (Apponyi Albert).

VII. A Werbőczy-probléma történelmi megítélése stagnál. Amint az évtizedek előtti történelmi irodalom, úgy napjaink ú. n. szellemtörténései is legfőbb figyelmüket változatlanul Werbőczy magánéletének, vagyonszerzésének és birtokai kiutatásának szentelik. Akad tanulmány, mely e hálás feladat megoldásával Werbőczyt szinte kizárólag erről az oldaláról mutatja be, állítólagos emberi gyengeségeinek — melyek kora vezetőembereinél általánosak voltak — kiszínezésével igyekezve őt nimbuszától megfosztani. Rendkívül sajnálatos tény, hogy modern szellemtörténéseink egy része, nyilvánvaló elfogultságában, önkéntelen jogászellenes beállítottságánál fogva nem képes felismerni Werbőczy, a pártpolitikus hibái mögött, a törvénytudós és jogalkotó évszázadokra kiható történelmi jelentőségét; ehelyett későbbi korok szociális hibáiért a felelősséget reá és művére

hárítja, — valójában azonban a magyarság lelki arculatának egyik eltörölhetetlen vonására. Miként az egyik újmódi történész írja; «A Hármaskönyvön keresztül köznemességünkbe itatódott lélektelen jogászszellem századokra kerékkötője lett minden haladásnak».

A magyarságot jellemző jogászi közszellem pelengérré állítása azonban nemcsak újabb történetíróinknak a nemzet jogi öntudata iránti érzéketlenségét bizonyítja, hanem része korunk általános jog-ellenes közhangulatának. A jogtudomány hanyatlásával egyidejűen a közvélemény mind melleslegesebb jelentőségűnek tekinti a jogi vonatkozásokat, túlhaladott és avult szellemi formának a jogásziasságot, a jogtudományt pedig távolról sem egyenrangúnak a «korszerű» természettudományokkal. Nemcsak a jogász és a jogtudomány, hanem a jogszemlélet egyáltalán válik mind népszerűtlenebbé világszerte. Mindezért azonban épenséggel más tényezőket kell felelőssé tennünk, mint «a jogászok árulását», hogy legnagyobb mai történészünk egyik kifejezésével éljünk.

Jogásznemzeti tradícióink sokkal ősbibb gyöke-rekből fakad, sokkal mélyebben él és hat, sem-hogy nélküle történelmi fennmaradásunk és nem-zeti jellemünk megérthető lenne. Vitathatatlan, hogy népünk szellemének egyik legsajátabb meg-nyilatkozása: a jog. Nem az egyes szabályok és törvények ismerete, hanem az erős jogi érdeklő-dés és igazságkutató vágy. Nem a céhbeli jogá-szok, hanem általában a magyar ember szellemi vonása, napi életirányítója, ösztönszerű tulajdona: az igazság keresése és szeretete, a jog eszméjébe és erejébe vetett hite, feltétlen törvénytisztelete és kiváló népi jogérzéke. Kevés nép van, melynek történelmében és sorsában a jognak és törvény-

nek oly fontossága lett volna, mint nálunk, melynek jogkultúrája és hagyományos jogszemlélete ennyire elválaszthatatlanul összefüggene egész szellemvilágával. Aligha véletlen, hogy a legnépszerűbb király mindmáig: Mátyás, az igazságos, akivel kezdődik a szélesebb népi jogérzület kialakulása, — a nemzet életére évszázadokon át a legmélyebben ható államférfi pedig Werbőczy, a kodifikátor.

Végül vessük fel a kérdést, milyen tanulságot rejt számunkra a Hármaskönyv, van-e még értelme ma a Werbőczy-kultusznak? A múltban a jogásznemzeti önérzet egybeesett a Tripartitum fanatikus, betűszerinti tiszteletével, lássuk ebben ma is a magyarság jogalkotó talentumának nagyszerű alkotását, egyben jelképet, melynek őrzése kötelességünk. Jelképe ősi jogkultúránk nemzeti szellemének, jogfejlődésünk önállóságának és eredetiségének, mely magyarságunk egyik legfőbb kincse. Jelképe a jogvédő és törvénytisztelő magyar lelkiiségnek, melytől mindig idegen volt a hatalmi erőszak és elnyomás, amelynek jogfolytonossági hite minden törvényellenes változást és forradalmi jogtörést elhárított magától. A tisztult Werbőczy-kultusz....erősítse a nemzet jogi szellemiségének öntudatát, hogy a magyarság a jövőben is betölthesse kiváltságos jogteremtő küldetését Európa közepén. Ebben látjuk ma is nemzetünk jövőjének egyik legfőbb biztosítékát!

**A legnagyobb magyar jogtudós hitbuzgalma.
Előadás a központi Credo-egylet 1941. X. 12.-i
gyűlésén.**

Nyissuk fel áhítatos kézzel Werbőczy Tripartitumát, olvassunk belőle néhány sort. Az Előszóban ezt találjuk: «Amióta Szent István király idején, babonás és pogány hitük kiküszöbölésével, a magyarok a katolikus hitvallást fogadták be, nem volt olyan nép vagy nemzet, mely a keresztény állam megvédése és továbbterjesztése mellett állhatatosabban állott volna őrt, mint ők». Később így: «A törvény Isten ajándéka. Chrysostomus szerint is az Istennek törvénye az az egy igaz út, amely sem jobbra, sem balra nem hajlik». Később ismét újból hangoztatja: *«Az emberi törvényeknek az isteni törvényből kell eredniök. Mert csak abban az államban van rend, amelyet az isteni törvényhez alkalmazott törvényekkel kormányoznak. Az isteni törvénnyel ellenkező törvénynek tehát nincsen ereje, még ha ahhoz a nép hozzájárult vagy huzamos szokásjogként gyakorolt is»*. A legnagyobb magyar jogász halhatatlan törvénykönyve a jog és a törvény végső forrását nem földi hatalmasságban keresi, hanem egyesegyedül az isteni kinyilatkoztatásban; Werbőczyben nemcsak az igaz magyar férfit kell látnunk, hanem a vallásos katolikus embert, az Anyaszentegyház hű fiát, a Krisztus nyomdokain járó embert.

Werbőczy, ez a fényes történelmi alak, kiváló államférfi, nádor és országgyűlési vezér, nagyszerű szónok és híres tudós, nemcsak a nemzeti függetlenség eszméjének volt lankadatlan hirdetője, a magyar állami önállóság bajnoka, hanem ugyanakkor mélységesen vallásos lelkületű, igaz katolikus férfiú. *Méltán hangsúlyozhatjuk, hogy minden*

idők legnagyobb magyar jogtudósa és törvényalkotója: 1. szent hitünk bátor megváltója volt, a pogány renaissance korabeli kísértéseivel szemben; 2. az Anyaszentegyház védelmezője minden támadással, különösen a lutherismussal szemben; 3. az Apostoli Szentszék törhetetlen híve, végül 4. az Egyháznak és szolgálóinak áldozatra kész támogatója, amiről számos kegyescélú adománylevele is tanúskodik.

Werbőczy István hitvalló katolikus magyar volt. Az évszázadokra kiható törvénykönyv lángeszű szerzője, a kor legelső jogtudósa, a magyar jogász örök példaképe mélységesen hívő keresztény, buzgó katolikus volt. Nem értik meg történelmi alakját, jellemét és közéleti szerepét azok, akik lelki alkátának ezen egyik legalapvetőbb vonását elhallgatják. Werbőczy késő aggkorában halt meg, sokat megélt, sokféle külpolitikai és belpolitikai fordulat sodrába került, a maga véleményei is megváltozhattak — de egyben sohasem változott: kora ifjúságától haláláig megmaradt buzgó, imádkozó katolikusként. Budai házából, mely a Szent Miklós-utcában volt, külön folyosót építtetett a szomszédos domonkos-barátok templomába, hogy oda könnyebben átmehessen és beteg, öregen is napjában többször szentmisét hallgathasson. De ez csak egy történelmi tény a sok közül. A pápai követek Rómába küldött jelentéseiben nem egyszer olvashatunk magasztaló nyilatkozatokat Werbőczy István buzgó vallásosságáról és Róma iránti törhetetlen hűségéről.

1519-ben Werbőczyt a király és az országgyűlés Velencébe és Rómába küldi nagyfontosságú diplomáciai misszióval. A hazánkat immár léteben fenyegető török veszedelemmel szemben kellett segítséget szerezni és megszervezni Európát, hogy közös erővel támogassák Magyarországot, mint

Európa védbástyáját a keleti pogányság áradatával szemben. Werbőczy 1519 áprilisán érkezik meg a magyar küldöttség élén, fényes kíséretével, Rómába, mely szeretettel fogadja a távoli ország immár külföldön is neves képviselőjét. A Szent-
 atya, X. Leó pápa már április 15-én kihallgatáson fogadja, meghallgatja Werbőczy nagyszabású szónoklatát és készséggel kilátásba helyezi a török elleni segítséget, kijelentve, hogy «a Szentszék támogatására Magyarország mindig számíthat». Csak közbevetőleg említem, hogy a török elleni európai szövetség terve nem sikerült, szegény hazánk a külföldről katonai segítség helyett csak üres ígéreteket kapott. Európa hagyta elvérezni a magyarságot a mohácsi síkon, de ugyanakkor tárgyilagosan megállapíthatjuk, hogy egyesegyedül az Apostoli Szentszék volt az, mely ekkor is, később is, ígéretéhez képest minden tőle telhető segítséget megadott, igen jelentékeny pénzbeli segítyt nyújtott, melyen zsoldoskatonaság volt felállítható. Werbőczy diplomáciai megbízatását elvégezve, öt hétig maradt Rómában. Úgy érezte, nemcsak politikai kiküldetésben van, hanem egyben zarándokúton az Örök Városban, a pápák Rómájában, «amely mindnyájunk édesanyja» (miként egy sokévszázad előtt ott eltemetett magyar gyóntató atya ősrégi síremlékén ma is olvashatjuk). Werbőczy a csodálatos római tavasz káprázatos szépségében, áhítatos lélekkel sorra járja a hatalmas bazilikákat és elrejtett kis templomokat, megindultan felkeresi a vértanuk megszentelt nyomdokait. Ugyanakkor megismerkedik a pápai udvar kiváló dignitáriusaival, meleg barátságot köt Medici Giulio bíbornokkal — a későbbi VII. Kelemen pápával —, aki Szent Sebestyén vértanú ereklyéinek megszerzésében is segítségére van. Werbőczy

az ereklyéknek buzgó tisztelője, éppen abban a korban, amikor a feltámadó pogányság és az új vallási mozgalom éles támadásokat intéz a kegyes lelkek nemes ereklyetisztelete ellen, melyet egyébként Anyaszentegyházunk ma is helyes és üdvös dolognak tekint. (Codex jur. can. 1276.)

Mint buzgó hívő, Werbőczy Rómában felvéteti magát egy régóta fennálló tekintélyes vallásos társulatba, a Szentlélekről nevezett társulatba (*Confraternitas Sancti Spiritus de Urbe*), melynek tagjai különböző egyházi búcsúban részesültek. Egyike volt ez azon középkori társulatoknak, amelyekbe a buzgó hívek beléptek, hogy hitüket bátran megvallják és valamely meghatározott célra egyesüljenek. Figyelemreméltó, hogy Werbőczy 422 év előtti sajátkezű bejegyzését máig őrzi a római társulat épségben fennmaradt anyakönyve, melyben ezt olvashatjuk: «Ego Stephanus Werbewcz personalis presentie Serenissimae Regis Hungariae locumtenens et eiusdem ac regni sui ad Sanctam Sédem Apostolicam orator intravi in hanc sanctam Confraternitatem 7 V. 1519».

Werbőczy nemcsak hitbuzgó, hanem hitvédő katolikus is volt. Erőteljes, aktív egyénisége nem elégedett meg a vallásos hitélet gyakorlásával, hanem kötelességének ismerte, hogy a hitet és az Egyházat minden támadás ellen bátran és erélyesen megvédje. Werbőczy akkor élt, amidőn a katolikus szellemiségű középkor alkonya borította Európa egét, keletről a pusztító pogányság közeledett, a kontinens közepén pedig Luther Márton ú. n. hitújító fellépése megindított egy súlyos szellemi és politikai folyamatot, amelynek rengéseit a vallásilag megosztott Európa máig megérzi. Werbőczy István az első magyar államférfi, aki Luther fellépésének kezdetén éles elméjével, teljes világos-

sággal felismerte, milyen óriási horderejű mozgalom indult az évezredek katolikus hitettség megbontására.

Werbőczy mindezt felismerte és cselekedni akart, nemcsak hatalmi erővel és büntető eszközökkel, hanem legfőképpen szellemi fegyverekkel. Mint nagy könyvbarát és sokat olvasó, vérbeli litterátus ember állandó figyelemmel kísérte a külföldön megjelenő új könyveket. Kezébe került egy «Apologia pro veritate Catholicae et Apostolicae fidei ac Doctrinae adversus impia ac valde pestifera Martini Lutheri Dogmata» című könyv, mely a katolikus hit védelmében sorra cáfolja Luther *tételeit* és új tanait. Éles polémia, de kitűnően és hatásosan volt megírva. Elolvasva, Werbőczy úgy találta, ennél kiválóbb és alkalmasabb fegyvert keresve sem találhatna a lutherismus elleni küzdelme számára. Szerzője *Ambrosius Catharinus*, aki előbb Sienában mint jogtanár, majd Rómában a bíbornoki consistorium ügyvédéként működött és 30 éves korában a Szentdomonkos Rendbe lépett. Tehát jogász és teológus egyszemélyben és annak a rendnek fia, mely mindenkor teljes erejével harcolt a hittisztaságért az eretnekekkel szemben. Kiderült azonban, hogy az «Apologia» egyetlen példányán kívül lehetetlen még egyet felkutatni. Werbőczy tehát 1521. év elején Bécsbe utazva, az ottani leghíresebb könyvkiadónál, Singreniusnál a művet újra kinyomatja és pedig — ami akkortájt elég szép összeg lehetett — a maga költségén. Ugyanakkor elrendeli, hogy a művet ingyen terjesszék, hogy hatása minél szélesebbkörű legyen. Külön Előszóval is ellátja, egyenesen II. Lajos magyar királyhoz intézve, reámutatva az új tanok elterjedésének veszedelmére és Krisztus Egyházának ellenük való megvédelmezésére.

Ugyanezen évben, 1521-ben Werbőczy ismét nagyfontosságú diplomáciai útra vállalkozik; részt vesz a wormsi birodalmi gyűlésen, hogy ott a császártól és a birodalmi rendektől a török ellen segítséget kérjen és sürgesse az együttes fellépést az Izlámmal szemben. Werbőczyt, a híres szónokot és tudóst nagy tiszteességgel fogadják, a díszmenetben — mint feljegyezték — közvetlenül V. Károly német-római császár mögött haladt, a jelenlévő két bíbornok között; de a tényleges katonai segély ügyét halogatták, végül is későbbre ígérték, hivatkozással más fontosabb ügyekre. Ez pedig nem volt más, mint a mindinkább terjedő reformáció kérdése. A birodalmi gyűlés maga elé idézte Luthert, aki megtartva ismeretes beszédét, kijelentette, hogy tanait nem hajlandó visszavonni. Ekkor Werbőczy, mint mélyen vallásos, Egyházához ragaszkodó katolikus még egy kísérletet tett. A hivatalos tárgyalások kudarca után meghívta magához Luthert, valamint számos előkelő és tudós személyiséget. A nyilvánosság előtt vitába szálltak egymással és Werbőczy sorra cáfolta Luther egyes tantételeit. Általános feltűnést keltett, milyen kitűnő teológiai ismeretekkel rendelkezett a magyar jogász, míg ugyanakkor — mint azt a vendégek elbeszélték a pápai követnek — «Luther a vitában ügyetlenül viselte magát» (a követjelentés szavai szerint: «... che volendo Luther rispondere, si portó male, come dicono li astanti»). E történelmi emlékű hitvita Luthert természetesen visszatartani nem tudta és a birodalmi gyűlés rá néhány nappal Luther Mártont a birodalmi kiközösítéssel sújtotta.

Werbőczy pedig annál törhetetlenebb hűséggel ragaszkodott, egész életén át, a Szentszékhez. Mint magyar belátta, hogy Európában egyedül

a pápaság volt az, mely Szent István első királyunk koronázása óta önzetlen szeretettel, igaz segíteni akarással támogatta Mária országát, minden veszedelemmel szemben. Mint katolikus pedig szigorúan követte és hirdette, hogy a törvényes pápák Szent Péter óta tartó jogfolytonossága sohasem szakadt meg, egyedül Krisztus földi helytartója az Egyház kormányzója és az is marad a világ végezetéig.

A Szentszékkal mindenkor szoros kapcsolatot tartott fenn. Római útján — mint láttuk — X. Leó pápa kegyesen fogadta és római lovagi rangra emelte. Utóda, VII. Kelemen pápa pedig egyik levelében így ír: «Téged már akkor megszerettünk, mikor még alsóbbrendű állásban voltunk» (azaz, mikor bíbornok volt). Különös vonzalmát és kegyét több ízben is kimutatta Werbőczy iránt, nádorráválasztásakor meglehangú szerencsekívánatait külön követtel juttatta el hozzá. Werbőczynek a pápához intézett válaszlevelében pedig többek közt ezt olvashatjuk: «Minden erőmmel azon leszek, hogy Szentséged szerencsekívánatai ne maradjanak eredménytelenek és Szentséged ne csalódjék bennem. Szentségedet úgy fogom tisztelni, parancsainak úgy fogok engedelmeskedni, hogy bennem oly szolgáját ismerje fel, kit nem ok nélkül tartott méltónak kegyeire és jóságára». Így írt Werbőczy István, a nádor, Magyarország első zászlósura.

«Werbőczy keblét kettős lelkesülés tölté : végeláthatóan küzdött nemzetünk önállása mellett és ezenkívül a Római Egyházhoz ragaszkodott», így jellemzi őt Eötvös József báró. Tegyük hozzá, hogy talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy az elmúlt évtizedek egyházellenes és a katolicizmus iránt elfogult moderneskedő történetírói Werbőczyt oly

igazságtalanul támadták és bírálták. Az elmondottak alapján mi bátran hirdethetjük, hogy Werbőczy István 400 év távlatából is mintaképe lehet nemcsak minden magyar jogásznak, hanem minden magyar katolikusnak; a nagy katolikus államférfi és tudós nemes szoboralakja nem méltatlanul áll a legnagyobb magyar főpap, az ellenreformáció irányítója, Pázmány Péter bíboros mellett. *Mint jogász művében azt hirdette, hogy nincsen jog igazság és erkölcs nélkül, ennek pedig egyetlen forrása az Evangélium és az Egyház. Mint hazája függetlenségéhez, az önálló államisághoz ragaszkodó magyar pedig bebizonyította, hogy lehet valaki igaz magyar és ugyanakkor buzgó katolikus, mert a magyarság és a hithűség nem ellentétek, hanem egymást legszorosabban kiegészítő, nemzetfenntartó szellemi erők.*

Szerző egyéb művei és tanulmányai:

1. A büntetőjog szerepe a sztrájkprobléma megoldásában. 1929. (60 l.)
2. A legújabb szovjetbüntetőjog vázlata. 1931. (54 l.)
3. Büntetőjogszabályaink a gyakorlatban: Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló törvény (társszerző). 1931. (120. l.)
4. A politikai büntetések menedékjogának kritikája. (Magyar Jogászegyleti Értekezések.) 1932. (62 l.)
5. A Nemzetek Szövetségének büntetőjogi érdekű tevékenysége és feladatai. (A pécsi Erzsébet Tudományegyetem kiadványa.) 1933. (103 l.)
6. Az individualisztikus büntetőjogi szemlélet alkonya. 1933. (26 l.)
7. Büntetőjogi tanulmányok (emlékkönyv szerk.). 1933.
8. Az 1932. évi lengyel büntetőkódex. Magyar jogi szemle. 1933.
9. A magyar anyagi büntetőjog hatályos jogszabályai (társszerkesztő). 1934. (540 l.)

10. A német Btk. reformja és a legújabb tervezet kritikai ismertetése. (Magyar Jogászegyleti Érték.) 1934. (21 1.)
11. A vallás büntetőjogi védelme. (M. J. Sz.) 1935. (13 1.)
12. Pauler Tivadar. (Jogi professzorok emlékkötete.) 1935.
13. Az analógia alkalmazásának problémája a büntető-, jogban. 1936. (105 1.)
14. A becsületbüntetés jövője. (Finkey-Emlékkönyvben.) 1936. (20 1.)
15. Az állam büntetőjogi védelme Európa egyes országai-ban. (Magyar jogi szemle.) 1936.
16. A büntetés kiszabása bírói gyakorlatunkban (társ-szerző). 1937. (396 1.)
17. Fenntartsuk vagy elveszük a «nullum crimen sine lege» elvet? (Magyar Jogászegyleti Értekezések.) 1937. (14 1.)
18. Fordulópont a német büntetőjogtudományban? (Ma-gyar jogi szemle.) 1937. (17 1.)
19. Az olasz büntetőtörvénykönyv (társfordító). 1937. XLII + 228 1.)
20. Bevezetés az olasz fasiszta büntetőjogba. 1937. (27 1.)
21. Büntethetők-e a vész hírterjesztők? (Magyar jogi szemle.) 1937.
22. Jogos védelem az állam érdekében. (Degré-Emlék-könyvben.) 1937. (50 1.)
23. A dán büntetőtörvénykönyv (társfordító). 1937. (1121.)
24. Tájékoztató a büntetőjogfejlődésben. 1938.
25. Magyarok Európa első egyetemén. 1940.
26. Időszerű elmélkedés a szentségi házasságról. (Credo folyóirat.) 1941. (10 1.)

Idegen nyelven:

27. Aus der ungarischen strafrechlichen Judikatur der letzten drei Jahre. (Zeitschrift für Ostrecht. Bd. VI.) 1932. (7 1.)
28. De l'application du droit pénal d'un État pour les infractions commises par des étrangers hors du ter-ritoire de PÉtat. (Referátum a Hágai Nemzetközi Jogösszehasonlító Kongresszuson, társsz.) 1932.
29. L'evoluzione del diritto penale ungherese dopo la guerra. (Rivista Ital. di Diritto Penale.) 1933. (24 1.)
30. Ungarisches Strafrecht. (Ungarische Jahrbücher. Bd. XIII.) 1933. (12 1.)
31. Der Untergang der individualistischen Betrachtungs-weiseim Strafrecht. 1934. (44 1.)
32. Le développement de la législation penale hongroise

- d'après-guerre. (Bulletin de la Commission Internationale Pénale et Pénitentiaire.) 1934. (18 I.)
33. Les méthodes appliquées dans l'exécution des peines. (Rapport au Congrès Pénal et Pénitentiaire International de Berlin.) 1935. (8. I.)
 34. Über Gefangenen- und Entlassenenfürsorge in Ungarn. (Monatsblätter für Gerichtshilfe.) 1935. (8 I.)
 35. Neuestes aus dem ungarischen Strafrecht. (Zeitschrift f. die ges. Strafrechtswissenschaft.) 1935. (8 I.)
 36. Übersicht über die wesentliche Gesetzgebung Ungarns. (Zeitschrift f. osteuropäisches Recht.) 1935.
 37. Internationales aus dem Ungarischen Strafrecht. (Zeitschrift f. osteuropäisches Recht.) 1935. (26 I.)
 38. Die vom Kön. Ungarn abgeschlossenen und ratifizierten internationalen Staatsverträge 1926—35. (Zeitschrift f. osteurop. Recht.) 1935. (12 I.)
 39. Der Schutz des Staates im ungarischen Strafrecht. (Zeitschrift f. osteuropäisches Recht.) 1936. (12 I.)
 40. Ungarisches Strafrecht. (Zeitschrift f. d. g. Strafrechtswissenschaft.) 1936. (11 I.)
 41. La difesa dello Stato e dell'ordine sociale nel Diritto penale ungherese del dopoguerra. (Conferenza aL' Università di Bologna il maggio 1938. Pubbl. : Il pensiero giuridico-penale folyóiratban.) 1938. (33 I.)
 42. Ungarisches Strafrecht 1936—38. (Zeitschrift f. d. gesamte Strafrechtswissenschaft.) 1939. (13 I.)
 43. Les Hongrois — nation de juristes. (Nouvelle Revue de Hongrie.) 1939. (8 I.)
 44. L'évolution du droit pénal hongrois. (Conférence à la Faculté de Droit de l'Université de Paris le 6 mars 1940.)
 45. Le problème de l'analogie et le droit pénal contemporain. (Conférence à la Faculté de Droit de l'Université de Paris le 7 mars 1940.)
 46. Ungarisches Strafrecht 1938—40. (Zeitschrift f. ges. Strafrechtswissenschaft.) 1941. (8 I.)
 47. La constitution hongroise. (NRH) 1941. (11 I.)
 48. Le droit pénal hongrois. (NRH) 1941. (8 I.)
 49. Le droit civil hongrois. (NRH) 1941. (12 I.)
 50. L'évolution du droit en Hongrie 1920—1940., 1941. (32 I.)